

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕੀ ਸਾਹਿਤ ਰਚਣ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਚਣੌਤੀਆਂ

ਡਾ: ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਕੰਦੋਲਾ, ਯੂ:ਕੇ:

ਉਹ ਵਿਲੱਖਣ ਗੁਣ, ਜੋ ਮਾਨਵ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਤੋਂ ਆਵੱਸ਼ਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਿਖੇੜਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਸ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਯੋਗਤਾ (ਪ੍ਰਵੀਣਤਾ) ਹੈ। ਇਹ ਸਰਵ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਪ੍ਰਵੀਣਤਾ ਸਿਰਫ ਆਪਸੀ ਬੋਲ-ਚਾਲ ਜਾਂ 'ਸੰਚਾਰ' ਕਰਨ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਸ਼ੂ-ਜਗਤ ਵਿੱਚ ਵੀ ਬੋਲਾਂ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਸੁਨੇਹੇ ਭੇਜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ; ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਗਰਜ, ਕੁੱਤੇ ਦਾ ਭੌਂਕਣਾ ਅਤੇ ਬਿੱਲੀ ਦੀ ਧੀਮੀ ਮਿਆਉਂ ਅਲੱਗ ਅਲੱਗ ਸੁਨੇਹਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹਨ। ਪਰ ਮਾਨਵ ਭਾਸ਼ਾ, ਸੰਚਾਰ ਦਾ ਸਾਧਨ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ, ਇਹ ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਸੋਚ-ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਵੀ ਇੱਕ ਅਨਿਵਾਰੀ ਉੱਪਕਰਣ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਭੌਤਿਕ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਪਰੇ ਕਲਪਨਾ ਸ਼ਕਤੀ ਵੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਮਾਨਵ ਭਾਸ਼ਾ, ਸਮੁੱਚੀ ਸਿੱਖਣੀ ਦਾ ਸਿਰਫ ਵਿਆਖਿਆਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਬਲਕਿ ਨਵੀਂ ਮਨੋਗਤ ਸਿੱਖਣੀ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਵੀ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਹਰ ਮਾਨਵ ਭਾਸ਼ਾ ਮਨਰਚਿਤ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦਾ ਸੰਸਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਬਾਹਰੀ ਭੌਤਿਕ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ, ਨਿਰੂਪਣ ਕਰਨ ਦਾ ਬੇਮਿਸਾਲ ਮਾਨਵੀ ਯਤਨ ਹੈ।

ਅਵੱਸ਼ ਹੀ, ਭਾਸ਼ਾ ਇੱਕ 'ਭੌਤਿਕੋ-ਮਾਨਸਿਕ' ਸੱਤਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਵਿੱਚ 'ਸ਼ਬਦਰੂਪ' ਅਤੇ 'ਸ਼ਬਦਾਰਥ' ਸਮਕਾਲੀ ਬਰਾਬਰ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੀ ਬਹੁ-ਪੱਖੀ ਕਾਰਜਕਤਾ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਉਦੇਸ਼ਵਾਦ ਦੇ ਸਵੈ-ਸਿੱਧ ਸਬੂਤ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਮਾਨਸ ਦੇ 'ਸਮਾਜਕ' ਅਤੇ 'ਭਾਸ਼ਾਈ' ਵਰਤਾਰੇ ਵਿੱਚ "ਬੋਲ-ਚਾਲ" ਅਤੇ "ਅਰਥ" ਵਿਚਕਾਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਸਥਾਪਤ ਹੋਏ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮਨੁੱਖੀ ਸੰਚਾਰ ਅਤੇ ਬੋਧ-ਗਿਆਨ ਦੇ ਮਨੋਰਥ ਲਈ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਛੋਟੀ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਵਿਆਕਰਨਕ ਇਕਾਈ ਅਰਥਾਤ "ਰੂਪਿਮ" ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਅਨੁਰੂਪ ਅਰਥ, ਅਰਥਾਤ "ਅਰਥਿਮ" ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ "ਉਤੇਜਨਾ-ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ" ਵਾਲਾ ਸੰਬੰਧ ਸਥਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਬੌਧਿਕ ਵਿਕਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। "ਰੂਪਿਮ" ਅਤੇ "ਅਰਥਿਮ" ਦੋਵੇਂ ਅਖੰਡਿਤ ਅਤੇ ਪਰਮਾਣੂਰੂਪੀ ਸਰੂਪ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੋਰ ਵਿਭਾਜਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਜਿਵੇਂ "ਅਕਾਲ" ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਰੂਪਿਮ ਨਾਲ ਬਣਿਆ ਹੈ; 'ਅ-' (ਜਿਸ ਦਾ ਸਬੰਧਤ ਅਰਥਿਮ ਹੈ 'ਨਹੀਂ') ਅਤੇ '- ਕਾਲ' (ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥਿਮ ਹੈ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੇ ਵਾਪਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ)। 'ਸ਼ਬਦ' ਅਤੇ 'ਰੂਪਿਮ' ਵਿੱਚ ਇਹ ਫਰਕ ਹੈ ਕਿ ਜਿੱਥੇ 'ਸ਼ਬਦ' ਸੁਤੰਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉੱਥੇ 'ਰੂਪਿਮ' ਸੁਤੰਤਰ ਹੋ ਵੀ ਸਕਦਾ ਹੈ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਵੀ। ਸੁਤੰਤਰ 'ਰੂਪਿਮ' ਦਾ ਆਪਣਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ 'ਅਰਥ' ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਧਾਤੁ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਿਖਰਾਂ ਦੀ ਕਲਪਨਾਤਮਿਕ ਸੋਚਣੀ ਵਿੱਚ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਤਰਕਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਗਣਿਤਵਿਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਲਿਖਣ ਵਿਵਸਥਾ ਦੀ ਛੋਟੀ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਅਰਥਪੂਰਨ ਇਕਾਈ ਨੂੰ "ਲੇਖਿਮ" ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਰਣਮਾਲਾ ਦੇ ਅੱਖਰ, ਅੰਕ-ਚਿੰਨ੍ਹ, ਵਿਸ਼ਰਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹ, ਗਣਿਤਕਾਰਕ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕਲਪਨਾਤਮਿਕ ਸੋਚਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਇਕਹਿਰਾ 'ਲੇਖਿਮ' (ਜਾਂ ਵਰਣਿਮ) ਇੱਕ 'ਅਰਥਿਮ' ਦੇ ਨਾਲ ਸਥਿਰ ਸੰਬੰਧ ਸਥਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਆਧੁਨਿਕ ਬੀਜਗਣਿਤ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬਿਲਕੁਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਹੀ ਅਨਗਿਣਤ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਵਿਅਕਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ, ਯੰਤ੍ਰਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਖੇਤ੍ਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਯੁਕਤ (ਲਗਾਇਆ) ਬਲ ($F [N]$) ਅਤੇ ਪਰਿਣਾਮਿਕ ਪ੍ਰਵੇਗ ($a [m/s^2]$) ਦੇ ਆਪਸੀ ਸਬੰਧ ਨੂੰ ਚਿੰਨ੍ਹਾਤਮਕ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; $F = m \cdot a$ (ਇੱਥੇ, m , ਨੂੰ ਪ੍ਰਵੇਗਗਤ ਵਸਤੂ ਦਾ 'ਮਾਸ' (ਜਾਂ ਭਾਰ, $[kg]$) ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। ਅਰਥਾਤ, ਇਹ ਸਮੀਕਰਣ ਸਾਨੂੰ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਭਾਰੀ ਵਸਤੂ ਨੂੰ (ਭਾਰ m kg), a ਪ੍ਰਵੇਗ ਨਾਲ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਉਸ ਉੱਪਰ, ਗਤੀ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵਲ, F , ਬਲ ਲਗਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਵਿੱਚ F 'ਲੇਖਿਮ' ਦਾ 'ਅਰਥਿਮ' ਹੈ ਬਲ; m 'ਲੇਖਿਮ' ਦਾ 'ਅਰਥਿਮ' ਹੈ ਮਾਸ (ਜਾਂ ਭਾਰ); ਅਤੇ a 'ਲੇਖਿਮ' ਦਾ 'ਅਰਥਿਮ' ਹੈ ਪ੍ਰਵੇਗ। ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਲੇਖਿਮਾਂ' ਅਤੇ 'ਅਰਥਿਮਾਂ' ਦਾ ਆਪਸੀ ਸੰਬੰਧ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਦਲਦਾ, ਭਾਵ ਇੱਕ ਲੇਖਿਮ ਦਾ ਇੱਕੋ ਹੀ ਅਰਥਿਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਵਿਗਿਆਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣ (ਏਕਾਂਤ) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ। ਸਰਲ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ "ਸ਼ਬਦਾਂ" ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ "ਅਰਥਾਂ" ਵਿੱਚ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ਿਸ਼ਟ ਪਰੰਮਪਰਾਗਤ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ, ਖਾਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਅਨਿੱਖੜਵੇਂ ਸੰਬੰਧ ਸਥਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਬਦਲੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ ਜਾਂ ਬਦਲਨੇ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੱਥ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਪਹਿਲਾਂ ਮੌਜੂਦ ਆਮ ਬਹੁ-ਅਰਥੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸੰਕਲਪਾਂ ਲਈ ਵਰਤਣ ਨਾਲ ਬੜੀਆਂ ਗੰਭੀਰ ਅਤੇ ਸੰਜੀਦਾ ਅੜਚਨਾਂ ਜੁੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ।

ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਤੱਥ ਜੋ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਲਈ ਮਹੱਤਤਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਹੈ "ਅਰਥਸੂਚਕ" (ਲਿੰਗ ਜਾਂ ਚਿੰਨ੍ਹ ਜੋ ਕਿਸੇ ਅਰਥ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) ਅਤੇ "ਅਰਥਪੂਰਨ" (ਲਿੰਗੀ, ਉਹ ਅਰਥ ਜੋ ਚਿੰਨ੍ਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ) ਦਾ ਆਪਸੀ ਪਰਸਪਰ ਸੰਬੰਧ, ਜੋ ਸਾਹਿਤਕ ਪਰੰਪਰਾ ਰਾਹੀਂ ਸਥਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਐਨ੍ਹੇ ਇਸੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ "ਸ਼ਬਦ" ਅਤੇ ਉਸਦੇ "ਅਰਥ" ਦਾ ਸਮਵਾਯ ਜਾਪਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸਥਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। 'ਅਰਥ' ਦਾ ਕਾਰਨ, ਜੋੜ ਮਿਲਾ ਕੇ ਬਣਾਇਆ 'ਸ਼ਬਦ' ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਾਨਵ ਬੁੱਧੀ ਦੇ

ਕਾਰਨ 'ਸ਼ਬਦ' ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ, ਮਾਨਵ ਬੁੱਧੀ 'ਸ਼ਬਦ' ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮਿਲੇ ਜੁੜੇ 'ਸ਼ਬਦ' ਤੋਂ 'ਅਰਥ' ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਆਮ ਕਲਾਤਮਕ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ, ਪ੍ਰਸੰਗ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਕਈ ਅਰਥ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜੋ ਪ੍ਰਸੰਗਕ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਮ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਪਰਿਵਰਤਨਸ਼ੀਲ ਪਰੰਮਪਰਾਗਤ 'ਸ਼ਬਦ-ਅਰਥ' ਸੰਬੰਧ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸੋਚ ਨਾਲ ਭੰਗ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਗਿਆਨ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਅਤੇ ਨਿਰ-ਸੰਦੇਹ ਸੰਬੰਧ ਹੀ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਵਿਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤਤਾ ਲਈ ਕੋਈ ਜਗਹ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਆਮ ਪ੍ਰਚਲਤ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦਾ ਪੁਨਰ ਸੰਗਠਨ ਕਰਕੇ ਨਵੇਂ ਸ਼ਬਦ "ਸਿਰਜਣ" ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ 'ਅਰਥਸੂਚਕ' ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ 'ਅਰਥਪੂਰਨ' ਨੂੰ ਵੀ ਬਦਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ, ਆਮ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ "ਰਫਤਾਰ" ਜਾਂ "ਗਤੀ" ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ, ਟਿਕਾਣੇ (ਦਸ਼ਾ) ਦੀ ਬਦਲੀ ਕਰਨਾ, ਅਰਥਾਤ ਇੱਕ ਥਾਂ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਥਾਂ ਜਾਣਾ। ਪਰ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਜਾਣਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ 'ਟਿਕਾਣਾ ਬਦਲੀ' ਕਿਸ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਹੈ; ਭਾਵ ਦਸ਼ਾ ਬਦਲੀ ਕਿਸ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਤੱਥ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ। ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ਿਸ਼ਟ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਰਫਤਾਰ ਨੂੰ "ਵੇਗ" ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਉਹ ਵਿਮਾਨ ਪੱਛਮ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵਲ 500 ਕਿ:ਮੀ: ਪ੍ਰਤੀ ਘੰਟਾ ਦੇ ਵੇਗ ਨਾਲ ਉੜ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ, ਸੰਦੇਹ-ਰਹਿਤ ਅਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਕਿਸੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਦੋ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਇਸ ਲਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਰਥ ਨਿਰਧਾਰਣ ਕਰਨਾ ਸਰਵ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਮਹੱਤਤਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਆਮ ਕਲਾਤਮਿਕ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ "ਸ਼ਬਦਰੂਪ" ਅਤੇ "ਸ਼ਬਦਬਣਤਰ" ਦੀਆਂ ਸੁਹਜਾਤਮਿਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੀਆਂ ਅਤੇ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ਿਸ਼ਟ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਤਕਨੀਕੀ (ਪਾਰਿਭਾਸ਼ਕ) ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ (ਜਾਂ ਪਦਾਵਲੀ) ਦਾ ਭਾਸ਼ਾਵਿਗਿਆਨਕ ਮੁਲਾਂਕਣ "ਅਰਥ" ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸੁਹਜਾਤਮਿਕ ਬਣਤਰ ਦੂਜੇ ਦਰਜੇ ਦਾ ਪਰਿਮਰਸ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵਿਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਦਰੁਸਤ ਅਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ, ਵਸਤੂਨਿਸ਼ਠ ਸੋਚ ਪ੍ਰਣਾਲੀ 'ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਇਸ ਵਿੱਚ ਮਾਨਵ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਜਾਂ ਜਜ਼ਬਾਤਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਹ ਵਸਤੂਗਤ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਵਿਲੱਖਣ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਦੇਖਣ ਦਾ ਅਲਗ ਤਰੀਕਾ ਹੈ; ਇਹ ਪਾਰਸੂ (ਟੇਢੀ) ਸੋਚਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪ੍ਰਚਲਤ, ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਲੱਦੇ, ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਦੁਬਾਰਾ ਘੋਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਸੁਹਜਾਤਮਿਕ ਸਾਹਿਤ ਦੇ 'ਸ਼ਬਦਾਂ' ਅਤੇ 'ਅਰਥਾਂ' ਵਿੱਚ ਜੋ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤਤਾ ਅਤੇ ਚੰਚਲਤਾ ਮੌਜੂਦ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਲ ਵਿਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ਚਿਤ, ਸਪਸ਼ਟ ਅਤੇ ਸੰਦੇਹ-ਰਹਿਤ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਵਿਗਿਆਨ ਵਿੱਚ 'ਸ਼ਬਦਾਲੰਕਾਰ' ਅਤੇ 'ਅਰਥਾਲੰਕਾਰ' ਕੋਈ ਮਾਅਨੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ। ਵਿਗਿਆਨ ਵਿੱਚ 'ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ' ਦਾ 'ਇੱਕ ਅਰਥ' ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਇਸ ਕੰਮ ਦੇ ਕਾਬਲ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਪੈਂਦੀ ਹੈ; ਵਿਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਢਾਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ, ਨਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਘੜਨ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਵਿਗਿਆਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਗਿਆਨਕਾਂ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਲਈ ਕੰਮ ਦੁੱਗਣਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਖੋਜਾਂ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖੋਜਾਂ ਦੇ ਵਿਆਖਿਆਨ (ਸ਼ਬਦਨਿਰੂਪਣ) ਲਈ ਉਪਲਬਧ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਚੁਣਨਾਂ ਜਾਂ ਨਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਘੜਨਾ ਜੋ ਵਿਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੋਣ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ 'ਛਾਂਟਣ-ਕਲਪਨਾਤਮਿਕ' ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਵਰਤ ਕੇ ਯੂਰਪ ਦੀਆਂ ਆਧੁਨਿਕ ਵਿਗਿਆਨਕ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੇ ਪਿਛਲੀਆਂ ਕਈ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਅਥਾਹ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਆਧੁਨਿਕ ਵਿਗਿਆਨਕ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜੋ 'ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪ' ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ "ਰੂਪਿਮਾਂ" ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਆਮ ਦੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਵੱਖ ਵੱਖ ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਾਤਾਵਰਨਾਂ ਦੀ ਦੇਣ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵਿਕਸਿਤ ਅਤੇ ਵਿਵੇਕੀ 'ਬਣਤਰਵਿਧੀ' ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ 'ਪਦ-ਨਿਰਮਾਣ' ਜਾਂ 'ਪਦ-ਘੜਤ' ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਯੂਰਪ ਦੀਆਂ 'ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ' (ਜਿਵੇਂ ਲਤੀਨੀ ਅਤੇ ਯੂਨਾਨੀ) ਦੀਆਂ ਵਿਆਕਰਣਾਂ ਦਾ ਖੁਲ੍ਹੇਆਮ ਅਤੇ ਬੇਝਿੜਕ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਸਿਰਫ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਉਧੜ-ਗੁਧੜ ਮਿਸ਼੍ਰਿਤ ਜਾਂ ਸਮਾਸ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਇਸ ਪਿੱਛੇ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਤੇ ਠੋਸ ਰਚਨਾਤਮਕ ਬਣਤਰਵਿਧੀ ਵਿਧੀ ਵਿਧਮਾਨ (ਮੌਜੂਦ) ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਿਗਿਆਨਕ ਜਾਂ ਤਕਨੀਕੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ (ਪਦਾਵਲੀ) ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੱਥਾਂ ਦਾ ਪਰਿਪੂਰਨ ਸਬੂਤ ਹੈ। "ਥਰਮੋਡਾਈਨਾਮਿਕਸ" ('ਥਰਮੋਡਾਈਨਾਮੀਅਕ' ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਵਿੱਚ) ਜਾਂ "ਹਾਈਡਰੋਡਾਈਨਾਮਿਕਸ" ('ਹਾਈਡਰੋਡਾਈਨਾਮੀਅਕ' ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਵਿੱਚ) ਵਰਗੇ ਮਿਸ਼੍ਰਿਤ ਜਾਂ ਸਮਾਸ ਪਦ ਇਸ ਵਿਧੀ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਇੱਥੇ ਇਹ ਮੰਨਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਵਿਧੀ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਢੰਗ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹਰ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸਮਾਜ/ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਵਿਗਿਆਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਨੇ ਇਸੇ ਵਿਧੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਹੀ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਸ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀਆਂ ਅਨਗਿਣਤ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਪਰਮ

+ ਆਤਮਾ), ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ (ਪਾਰ + ਬ੍ਰਹਮ), ਨਿਰਗੁਣ (ਨਿਰ + ਗੁਣ), ਅਨੁਮਾਨ (ਅਨੁ + ਮਾਨ), ਕੇਵਲਅਨੂਯਾਨਮ (ਕੇਵਲ + ਅਨੂਯਾਨ + ਅਨੁਮਾਨਮ), ਅਤੇ ਪ੍ਰਤਿਅਕਸ਼ (ਪ੍ਰਤਿ + ਅਕਸ਼) ਆਦਿ।

ਆਮ ਕਰਕੇ ਭਾਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਤਕਨੀਕੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੇ ਉਘੜ ਦੁਘੜ ਵਿਕਾਸ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਇਸ ਦੇ ਉਥਲ ਪੁਥਲ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਆਵੱਸ਼ਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜੁੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਤਕਨੀਕੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ (ਪਦਾਵਲੀ) ਘੜਨ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ

ਸਮੇ ਸਮੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਿਗਿਆਨਕ ਪਦਾਵਲੀ ਜਾਂ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਘੜਨ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਪਿੱਛੇ ਕੋਈ ਖਾਸ ਸੋਚਣੀ ਜਾਂ ਵਿਧੀ-ਯੋਜਨਾ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੇਲ੍ਹ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਇੱਕ ਦੌਰ ਸੀ ਕਿ ਯੂਰਪ ਦੀਆਂ ਵਿਗਿਆਨਕ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ ਤਰਜਮਾ ਕਰਨ ਦਾ ਵੀ ਜੋਸ਼ ਉੱਭਰਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਤਰਜਮੇ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਤਿਬੱਧਤਾ ਦੇ, ਗ਼ਲਤ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਕਰਵਾਏ ਗਏ; ਵਿਗਿਆਨਕ ਤਰਜਮੇ ਅਵਿਗਿਆਨਕ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਕਰਵਾਏ ਗਏ। ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ ਨਾ ਤਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਹੀ ਸਮਝ ਆਇਆ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਤਰਜਮਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮਨਘੜਤ ਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਬਿਨਾ ਸੋਚੇ ਸਮਝੇ ਵਾਕਾਂ ਦੀ ਬਣਤਰ ਵਿੱਚ ਘਸੋੜੇ ਗਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਰਜਮਿਆਂ ਦਾ ਨਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵਿਗਿਆਨਕ ਪਰੰਪਰਾ ਨਾਲ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨਾਲ। “ਨਿਰਦੇਸ਼ ਅੰਕ ਜਿਮਾਇਤੀ” (coordinate geometry), “ਯੁਗਮਤ ਸਮੀਕਰਣ” (simultaneous equations), “ਪੰਜਾਬੀ ਖੋਜ ਇੰਜਣ” (Punjabi search engine) ਵਰਗੇ ਤਰਜਮਿਆਂ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੀ, ਮੁੱਖ ਤੌਰ ‘ਤੇ, ਸ਼੍ਰੋਤ ਭਾਸ਼ਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਤਕਨੀਕੀ ਸ਼ਬਦਸੂਚੀ, ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਤੋਂ ਵਧ ਕੇ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬਸ, ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ ਵਰਤ ਕੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਸ਼ਬਦ ਘੜ ਲਏ ਜਾਂਦੇ, ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਸੰਗਿਕ ਅਰਥ ਨਿਕਲਦਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਨਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘੜੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ ਸਿਰਫ ‘ਤੇ ਸਿਰਫ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ‘ਤਕਨੀਕੀ ਪਦਾਂ’ ਦੀਆਂ ਅਪ੍ਰਸੰਗਿਕ “ਰੂਪਿਮਕ” ਘੜਤਾਂ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਿੱਛੇ ਕੋਈ ਪੰਜਾਬੀ ਢਾਂਚਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਵਿਧੀ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂ ਵਰਤੀ ਗਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਰਤੀ ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਰਮੇ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ ਗਈ; ਇਹ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਸ਼੍ਰੋਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਕੋਸ਼ਗਤ ਪਦਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨੰਤਰ ਸ਼ਬਦਪਿੰਜਰ ਹੀ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਮੰਨ ਲਿਆ ਗਿਆ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਹੈ। ਬਜਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦਾ, ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ, ਤਰਜਮਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ, ਜ਼ੋਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਬਣਤਰ ਤੇ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਜੈਸੇ, ਠੰਡੀ ਹਵਾ ਲਈ “ਵਾਯੂ ਅਨੁਕੂਲਕ” (air conditioner) ਅਤੇ ਘੱਟ ਦਿਸਦਾ ਲਈ “ਅਲਪਦ੍ਰਿਸ਼ਟਤਾ” (low visibility), ਟੈਲੀਫੋਨ (tele + phone) ਲਈ “ਦੂਰਭਾਸ਼” ਅਤੇ ਟੈਲੀਵੀਯਨ (tele + vision) ਲਈ “ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ” ਵਰਗੇ ਨਕਲਚੀ ਸ਼ਬਦ ਘੜੇ ਗਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ‘ਸ਼ਬਦਅਰਥ’ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ‘ਸ਼ਬਦਬਣਤਰ’ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ, ਇਸ ਉਮੀਦ ਨਾਲ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਅਰਥ ਆਪਣੇ ਆਪ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਕਦੇ ਵੀ ਆਮ ਪ੍ਰਚਲਤ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ‘ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ’ ਖਰੀਦਣਾ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਮੰਦਰ ਜਾਂ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਰਾਹ ਪਾ ਦਿੰਦਾ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਘੜਨਵਾਲੇ ਇਹ ਭੁੱਲ ਗਏ ਕਿ “ਦਰਸ਼ਨ” ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਪਰੰਮਪਰਾਗਤ ਅਰਥ ਕਿੰਨੇ ਡੂੰਘੇ ਅਤੇ ਸਥਾਈ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਰਜਮਿਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕਮੀ ਇਹ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ‘ਸਹਿਚਰ ਅਰਥ’ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਮੂਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਮਗਰੀ ‘ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ; ਭਾਵ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਜਾਣੇ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਪੰਜਾਬੀ ਤਰਜਮੇ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਅਸੰਭਵ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਤਰਜਮਾ ਕਰਨ ਦੇ ਮਨੋਰਥ ਨੂੰ ਬੇਕਾਰ ਅਤੇ ਨਿਕੰਮਾ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਿਰਫ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਹੀ ਜੀਵਤ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਰਜਮਿਆਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋਂਦ ਕਦੇ ਵੀ ਸਥਾਪਤ ਨਾ ਹੋ ਸਕੀ। ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ ਜੇਕਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਤਰਜਮੇ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਰਜਮਿਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਰਤ-ਵਿਰੋਧਾਂ ਕਾਰਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਰਜਮਿਆਂ ਦੀ ਮੁਹਿੰਮ ਫੇਲ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੇਲ ਹੋਏ ਪ੍ਰਯਤਨਾਂ ਤੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਪੱਖਪੂਰਤਾਂ ਵਲੋਂ ਇਹ ਨਤੀਜਾ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਕਦੇ ਵੀ ਵਿਗਿਆਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੀ ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਠੱਪ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਸਹੀ ਲੀਹਾਂ ਤੇ ਲਿਆ ਕੇ ਦੁਬਾਰਾ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕੌਮ ਦੀ ਹੋਂਦ ਅਤੇ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਅਨਿਵਾਰੀ ਹੈ।

ਭਾਵੇਂ ਯੂਰਪ ਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ਦੀ ਇਹ ਅਵਿਵਸਿਥ ਅਤੇ ਗਲਤ ਯੋਗਨਾ ਅਸਫਲ ਰਹੀ ਪਰ ਯੂਰਪ ਦੀਆਂ ਵਿਗਿਆਨਕ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਤੋਂ ਸ਼ਬਦ ਆਯਾਤ ਕੀਤੇ ਬਗੈਰ ਰਿਹਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਣ ਤੱਕ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕ ਬਹੁਤ ਅੱਗੇ ਵਧ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬਹੁਤ ਪੱਛੜ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ‘ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਇੰਸ’ ਲਈ ਦੁਬਿਧਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਸਾਇੰਸ ਨੂੰ ਯੂਰਪੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਹੂ-ਬ-ਹੂ ਅਪਣਾਅ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਨਵਾਂ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸੰਸਾਰ ਉਲੀਕਿਆ ਜਾਵੇ। ਚੋਣ ਸਾਫ ਜ਼ਾਹਰ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਇੰਸ ਹੁਣ ਤੱਕ ਉੱਨਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਸਾਇੰਸ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਢਾਂਚਾ ਵੀ ਬਿਨਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉਠਾਏ ਆਤਮਸਾਤ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ।

‘ਭੌਤਿਕ ਜਗਤ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਭਾਸ਼ਾ’ ਅਨੁਸਾਰ ਕੁਦਰਤੀ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਢਾਂਚਾ, ਕਾਰਜਗਤਾ ਅਤੇ ਗੁਣ ਆਦਿ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਵਿਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਬਹੁ-ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ; ‘ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ, ਇੱਕ ਅਰਥ’ ਇਸ ਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਨਿਯਮ ਹੈ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਦੀ ਘੜੀ ਗਈ ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨੇ ਸਿਰਫ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤਿਰੋਪਣ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਢਾਂਚੇ ਦੀ ਵੰਨਗੀ ਨੂੰ ਵੀ ਇੰਨ ਬਿੰਨ ਨਕਲ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸ਼ਬਦ-ਬਣਤਰਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਛੁਪੇ (ਨਿਹਿਤ) ਸੰਕਲਪ, ਉਸ ਬਣਤਰ ਦੀਆਂ ‘ਰੂਪਿਮਕ’ ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੀ ਦੇਖੇ ਗਏ। ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਘਾੜੇ, ਲਗਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਲਝਣਾਂ ਤੋਂ ਪਿੱਛਾ ਨਹੀਂ ਛੁਡਾ ਸਕੇ; ਭਾਵ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਪਿੱਛੇ ਸੰਕਲਪਾਂ ਵਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਢਾਂਚੇ ਦਾ ਹੂ-ਬ-ਹੂ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਦੇ ਰਹੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਉਪਰੰਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਵਾਦਕਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਰਸੇ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਗਿਆਨ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇੱਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ।

ਤਰਕਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਉੱਪਰ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਕੰਮ ਹੁੰਦਾ ਚਲਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਯੂਨਾਨ ਵਾਂਗ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮਨੋਰਥ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ (ਪ੍ਰਮਾਣ) ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਕੁਦਰਤ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਘਟਨਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਗਿਆਨ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਗਿਆਨ ਦੀ ਵੈਧਤਾ ਕਿਵੇਂ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੁਦਰਤੀ ਵਰਤਾਰੇ ਲਈ ਯੂਨਾਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸ਼ਬਦ ‘phenomenon’ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ “ਘਟਨਾ” ਜਾਂ “ਤੱਥ” ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ phenomenon ਸ਼ਬਦ ਪਿੱਛੇ ਛੁਪੇ ਸੰਕਲਪ ਦੀ ਵਿਗਿਆਨਕ ਪੱਧਰ ਤੇ ਤਰਜਮਾਨੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ‘ਘਟਨਾ’ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦਾ incident ਅਤੇ ‘ਤੱਥ’ ਲਈ fact ਸ਼ਬਦ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ; ਪਰ ‘phenomenon’ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਤਰਕਵਿਗਿਆਨੀ ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਨੇ “ਯਾਵਦਭਾਵਿਕਤਾ” (ਯਾਵਦ + ਭਾਵਿਕਤਾ) ਸ਼ਬਦ ਵਰਤਿਆ ਹੈ, ਜੋ ‘phenomenon’ ਸੰਕਲਪ ਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੁਹਿਰਦ ਤਰਜਮਾਨੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ‘ਯਾਵਦ’ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ‘ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ’ ਅਤੇ ‘ਭਾਵਿਕਤਾ’ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ‘ਸਮੇਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦਾ’। ਇਸ ਲਈ ‘ਯਾਵਦਭਾਵਿਕਤਾ’ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਹ ਚੀਜ਼ ਜਿਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ‘phenomenon’ ਦਾ ਅਰਥ ਵੀ ਇਹੋ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਕਹਿਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਨਾ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ ਰਚਣ ਵਾਲੇ ਭਾਰਤੀ ਪਰੰਪਰਾ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀਆਂ ਤਕਨੀਕੀ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਵਾਲੇ। ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸ਼ਬਦ ਘੜਨ ਲਈ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਦਾ ਡੂੰਘਾ ਗਿਆਨ ਵੀ ਅਨਿਵਾਰੀ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ

ਹੁਣ ਸਵਾਲ ਉੱਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਗਿਆਨਕ ਲੋੜਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਸੇ ਭੌਤਿਕ ਸੱਤਾ ਜਾਂ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਿਤਾਮਕ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਵਰਣਨ ਜਾਂ ਨਿਰੂਪਣ ਕਰਨ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਿਸ ਆਧਾਰ ਤੇ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਇੰਨਾ ਔਖਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਵਿਰਸਾ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸ਼ਬਦਾਂ (ਸੰਕਲਪਾਂ) ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਆਮ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਭਾਵੇਂ ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਮ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਰਥਾਂ ਤੋਂ ਥਿੜਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ, “ਸ਼ਕਤੀ” ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਹੀ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਗਿਆਨਕ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਹੈ ਕਿ “ਉਹ ਊਰਜਾ ਜੋ ਭੌਤਿਕ ਜਾਂ ਰਸਾਇਣਿਕ ਸਰੋਤਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤ ਕੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ‘ਪ੍ਰਕਾਸ਼’ ਅਤੇ ‘ਤਾਪ’ ਉਪਲਬਧ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਜਾਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਚਲਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਣ।” ਪਰ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਆਮ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇੰਨਾ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ‘ਜਿਸਮਾਨੀ ਤਾਕਤ’ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਨਾਮ ਲਈ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਸ਼ਕਤੀ ਕੁਮਾਰ, ਸ਼ਕਤੀ ਕਪੂਰ ਆਦਿ। ਇਸ ਲਈ ਜੇਕਰ ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ‘ਸਿੱਖਿਆ ਭਾਸ਼ਾ’ ਜਾਂ ਸ਼ਬਦ (ਭਾਵ ਸੰਕਲਪ) ਸਮਾਜ ਦੀ ‘ਆਮ ਭਾਸ਼ਾ’ ਤੋਂ ਅਲਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਵਿਗਿਆਨ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਜਾ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਕੌਮ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਕਲਪਨਾਤਮਿਕ ਸੋਚਣੀ ਦੇ ਵਿਗਿਆਨੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੇ ਅਸਮਰਥ ਰਹਿ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਸ ਤੋਂ, ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ, ਇਹ ਸਵਾਲ ਵੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਕੌਮ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ‘ਸਿੱਖਿਆ ਭਾਸ਼ਾ’ ਕਿਹੜੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਆਧੁਨਿਕ ਵਿਗਿਆਨਕ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਮੂਲ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਵਿਭਿੰਨ ਮਾਨਵ ਅਨੁਭਵਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਵਿਗਿਆਨਕ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਆਵੱਸ਼ਕ ਹੀ ਸਮਾਜਕ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਹੈ। ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਸਿੱਖਲਾਈ ਵੀ ਇੱਕ ਅਹਿਮ ਸਮਾਜਕ ਸਰਗਰਮੀ ਹੈ ਜੋ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕੌਮ ਦੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ, ਜੇਕਰ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਵਿਗਿਆਨ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸੰਕਲਪ, ਸਮੂਹਿਕ ਸਮਾਜਕ ਅਨੁਭਵਾਂ ਨਾਲੋਂ ਅਲਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਵਿਗਿਆਨ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ, ਸਮਝਣਾ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਬੌਧਿਕ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਅਸੰਭਵ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਮਨੋਰਥ ਭੰਗ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮੁੱਚੀ ਕੌਮ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਸਮੱਸਿਆ, ‘ਸਿੱਖਿਆ-ਭਾਸ਼ਾ’ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਨਿੱਖੜਵਾਂ ਸਬੰਧ ‘ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ’ ਨਾਲ ਹੈ।

ਇਸ ਕੌੜੇ ਤੱਥ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅਸੀਂ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ, ਪਿਛਲੀ ਇੱਕ ਸਦੀ ਤੋਂ, ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਉੱਪਰ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਥੋਪੀ ਗਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੇ ਸਾਡੇ ਬੌਧਿਕ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਕ ਜੀਵਨ ਉੱਪਰ ਘਾਤਕ ਅਸਰ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਸਮੁੱਚੀ ਭਾਰਤੀ ਕੌਮ, ਹੀਣ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਕੇ ਨਿਰੰਤਰ ਤੌਰ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗੀ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਯੂਰਪੀ ਲੀਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਅੱਤ ਦਰਜੇ ਦੀਆਂ ਘਟੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਸਾਬਤ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਜੋ 'ਕਲੋਨ' ਤਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਅੱਵਲ ਦਰਜੇ ਦੇ ਰਚਨਾਤਮਕ ਅਤੇ ਮੌਲਿਕ ਸੋਚ ਵਾਲੇ ਸਾਇੰਸਦਾਨ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਹਨ। ਇਹ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਕੂੜ ਨਖੁੱਟੀਆਂ ਸਾਂਗੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਹੀ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲੈਣਾ ਦੇਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ 'ਘੋਟਾ ਲਾਉ' ਉੱਪਰ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਕੰਪਨੀਆਂ ਲਈ 'ਸਸਤੇ ਕਾਮੇ' ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਘੜਦੀ ਹੈ ਪਰ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਗਿਆਨੀ ਜਾਂ ਤਕਨੀਕੀਮਾਹਰ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਸਾਇੰਸ ਕਦੇ ਵੀ ਭਾਰਤ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਿੱਚ ਡੂੰਘਾ ਅਤੇ ਸਾਰਥਕ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਫਾਇਦੇਮੰਦ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੰਪਰਦਾਇਕ ਭਾਸ਼ਾ ਮਾਨਸਿਕ ਗੁਲਾਮੀ ਦੀਆਂ ਜੰਜੀਰਾਂ ਤੋੜ ਕੇ ਸੰਪੂਰਨ 'ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ' ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ। ਪਰ ਸਾਡੀ ਵੱਡੀ ਕੌਮੀ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸ਼ਾਸਕ, ਨੀਤੀਵਾਨ, ਸਿਆਸਤਦਾਨ, ਸਿੱਖਿਆਮਾਹਰ, ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕ ਇੱਕਸਾਰ ਇਸ ਘੋਰ ਅਤੇ ਚੁੰਧਿਆਉਣੇ ਸੱਚ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨ ਤੋਂ ਵਿਹੁਣੇ ਹਨ, ਨਾਕਾਬਲ ਹਨ।

ਪਰਾਈ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮੁਦਈਆਂ ਵਲੋਂ ਇੱਕ ਮਹਾਂ ਝੂਠ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਆਮ ਫੈਲਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਦਾ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸੰਪਰਕ ਬਾਕੀ ਦੁਨੀਆਂ ਤੋਂ ਟੁੱਟ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਕਪਟਤਾ ਨੂੰ ਫੈਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਕਿ "ਸੋਚ-ਭਾਸ਼ਾ" ਅਤੇ "ਸੰਚਾਰ-ਭਾਸ਼ਾ" ਅਲਗ ਅਲਗ ਚੀਜ਼ ਹਨ। ਆਦਮੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖ ਕੇ ਦੂਜੇ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਪਰਬਲ ਸਮਰਥਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਸੋਚਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਸਿਰਫ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਤਮਾਮ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਵਿਗਿਆਨੀ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਿਗਿਆਨਕ ਖੋਜਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਆਮ ਦੂਜੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਿਗਿਆਨਕਾਂ ਨਾਲ ਨਿੱਤਕਰਮੀ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਸੋਚਦੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਹਨ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਅਦਾਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਸਿੱਖੀ ਹੋਈ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਪਾਨ ਅਤੇ ਚੀਨ ਦੇ ਵਿਗਿਆਨੀ ਫਰਾਂਸ, ਜਰਮਨੀ, ਇਟਲੀ, ਅਮਰੀਕਾ ਅਤੇ ਬਰਤਾਨੀਆ ਆਦਿ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਦ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁਲਕਾਂ ਦੇ ਵਿਗਿਆਨੀ ਚੀਨ ਅਤੇ ਜਪਾਨ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀਆਂ ਵਿਗਿਆਨਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਜਾਰੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਕਾਬਲੀਅਤ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।

'ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਭਾਸ਼ਾ' ਸ੍ਰੋਤ

ਨਵੇਂ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸ਼ਬਦ ਘੜਨ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਤਿੰਨ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖਣਾ ਪਵੇਗਾ: ਸ਼ਬਦ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ 'ਸੰਪੰਨ' ਹੋਵੇ, 'ਸੁਚੱਜਾ' ਹੋਵੇ ਅਤੇ 'ਸੰਤਤਿਯੋਗ' ਹੋਵੇ।

ਸੰਪੰਨਯੋਗਤਾ: ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਸੰਪੰਨ ਸ਼ਬਦ। ਜੇ ਕੋਈ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਪਦ ਕਿਸੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸੰਕਲਪ ਦੇ ਨਿਰੂਪਣ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਭਾਵ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਸਿਰਫ ਤੇ ਸਿਰਫ ਉਸ ਸੰਕਲਪ ਦਾ ਹੀ ਵਰਣਨਕਾਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। 'ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ, ਇੱਕ ਅਰਥ।'

ਸੁਚੱਜਯੋਗਤਾ: 'ਚਜ' ਜਾਂ 'ਚੱਜ' ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ 'ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਵੱਲ'। ਅਰਥਾਤ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸੰਕਲਪ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਮਨੋਹਰ, ਕਾਰਗਰ (ਜੁਗਤ), ਲਲਿਤ ਅਤੇ ਸਰਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਸੰਤਤਿਯੋਗਤਾ: ਇੱਥੇ ਸੰਤਤਿਯੋਗ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਉਪਜਾਊ ਜਾਂ ਵਿਕਾਸਮਈ ਗੁਣ ਵੀ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਬਹੁ-ਅਰਥ ਹੋਣ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਵਧਣ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ; ਸੰਤਾਨਣ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਭਾਵ, ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਜਿਸ ਤੋਂ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ ਬਣਾਏ ਜਾ ਸਕਣ। ਜਿਵੇਂ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ hydro ਤੋਂ hydraulic, hydrate, hydro-electric ਬਣਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ hydro ਸ਼ਬਦ ਸੰਤਤਿਯੋਗ ਹੈ। 'ਕਰਨ' ਸ਼ਬਦ ਸੰਤਤਿਯੋਗ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਕਾਰਜ, ਕਰਤਾ, ਕਾਰਜਕਤਾ, ਕਰਨਯੋਗ ਅਤੇ ਕਰਨੀ ਵਰਗੇ ਸ਼ਬਦ ਬਣਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਕਿਸੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ 'ਸਹਿਚਾਰੀ ਵਯਭਿਚਾਰ' (ਸੰਬੰਧਤ ਸੰਦੇਹ) ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ, ਭਾਵ ਉਸ ਨਾਲ ਹੋਰ ਅਰਥ ਜੁੜੇ ਨਹੀਂ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਵਿਗਿਆਨਕ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ 'ਅਗੋਤਰ', 'ਪਛੇਤਰ' ਅਤੇ 'ਸਮਾਸ' ਜੋੜਨ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਵੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸ਼ਬਦ ਘੜਨ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਰਸੇ ਵਿੱਚ ਭਾਲ ਕਰਨੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਭਾਵ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣਾ ਇਤਿਹਾਸ ਫੇਲਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਕੀ ਸਾਡੀ ਬੌਧਿਕ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਵੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਅਧਿਆਤਮਕ ਖੇਤ੍ਰ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਿੱਤ ਹੈ। ਆਪਾਂ ਸੰਖੇਪ ਜਿਹੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਘੋਖਾਂਗੇ, ਇਹ ਦੇਖਣ ਲਈ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਸਾਨੂੰ ਕੁੱਝ ਸੰਕੇਤ ਮਿਲ ਸਕਣ।

ਅਸੀਂ ਕੁੱਝ ਇਕ ਸਮਾਸ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਲੈ ਕੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਹਨ: ਨਿਰਭਉ, ਨਿਰੰਕਾਰ, ਗੁਰਸਿੱਖਰੀਤਿ ਅਤੇ ਲਿਖਣਹਾਰੁ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ, ਧਾਤੂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤ ਕੇ ਬਣਾਏ ਗਏ, ਬਿਲਕੁਲ ਉਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ “ਥਰਮੋਡਾਈਨਾਮਿਕਸ” ਅਤੇ “ਹਾਈਡਰੋਡਾਈਨਾਮਿਕਸ” ਸ਼ਬਦ ਬਣਾਏ ਗਏ। ਥੱਲੇ ਦਿੱਤੀ ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਹੈ।

ਸ਼ਬਦ	ਧਾਤੂ ਜਾਂ ਸਮਾਸ ਅੰਸ਼	ਟਿੱਪਣੀ
ਨਿਰਭਉ	ਨਿਰ + ਭਉ	ਅਰਥ: ਡਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਇਸ ਸਮਾਸ ਵਿੱਚ “ਨਿਰ” ਅਗੇਤਰ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਨਿਰ = ਬਿਨਾ ਜਾਂ ਬਗ਼ੈਰ, ਨਿਹ (ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ)। ਭਉ = ਡਰ ਜਾਂ ਭੈ (ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ)
ਨਿਰੰਕਾਰ	ਨਿਰ + ਆਕਾਰ	ਅਰਥ: ਰੂਪ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਨਿਰ: ਬਿਨਾ (ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ) ਆਕਾਰ: ਸ਼ਰੂਪ (ਸਰੂਪ). ਸੁਰਤ (ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ)
ਗੁਰਸਿੱਖਰੀਤਿ	ਗੁਰ + ਸਿੱਖ + ਰੀਤਿ	ਅਰਥ: ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਰੀਤ ਗੁਰ = ਗੁਰੂ ਜਾਂ ਗਿਆਨ ਦਾਤਾ (ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ) ਸਿੱਖ = ਸਿਸ਼ਯ, ਚੇਲਾ (ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ) ਰੀਤਿ = ਰੀਤ, ਮਰਯਾਦਾ, ਤਰੀਕਾ, ਜੁਗਤ
ਲਿਖਣਹਾਰੁ	ਲਿਖਣ + ਹਾਰੁ	ਅਰਥ: ਲਿਖਣ ਵਾਲਾ ਇਸ ਵਿੱਚ “ਹਾਰੁ” ਪਛੇਤਰ (ਪ੍ਰਤਯਯ) ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ‘ਵਾਨ’ ਜਾਂ ‘ਵਾਲਾ’। ਹੋਰ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ “ਦੇਵਣਹਾਰ” ਭਾਵ ਦੇਣ ਵਾਲਾ।
ਸਾਜਨਹਾਰੈ	ਸਾਜਨ + ਹਾਰੈ	ਅਰਥ: ਸਿਰਜਕ, ਬਣਾਨ ਵਾਲਾ ਸਾਜਨ = ਸਿਰਜਨਾ ਇਸ ਵਿੱਚ “ਹਾਰੈ” ਪਛੇਤਰ (ਪ੍ਰਤਯਯ) ਹੈ, ਜੋ “ਹਾਰੁ” ਪਛੇਤਰ ਦਾ ਅਲਗ ਰੂਪ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ‘ਵਾਨ’ ਜਾਂ ‘ਵਾਲਾ’।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਮੂਲ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਪਦਾਂ ਜਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜ ਕੇ ਨਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੰਕਲਪ ਦਾ ਨਿਰੂਪਣ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਗੁਣ ਤੋਂ ਵਿਹੁਣੀ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ “ਨਿਰਗੁਣ” ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਜਿਹੜੀ ਵਸਤੂ ਚੱਲਣ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਰੱਖਦੀ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੂੰ “ਚੱਲਣਹਾਰ” ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਧਾਤੂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤ ਕੇ ਨਵੇਂ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਬੜੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਆਧੁਨਿਕ ‘ਕਣਭੌਤਿਕਵਿਗਿਆਨ’ ਵਿੱਚ ਕਈ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਪਰਮਾਣੂ ਕਣ ਵੀ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੁੰਜ ਸੁਨਯ (ਸਿਫਰ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ‘ਨਿਰਪੁੰਜ’ (massless) ਕਣ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਲਈ ਯੂਰਪ ਦੀਆਂ ਵਿਗਿਆਨਕ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਾਂਗ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਯੂਨਾਨੀ ਅਤੇ ਲਤੀਨੀ ਹਨ, ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਮੰਨੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੋ ਸਾਡੀ ਪਰੰਪਰਾ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅੰਗ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਸਾਂਝ ਰੱਖਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਪਯੋਗੀ ਵਿਧੀ ਵਰਤ ਕੇ “ਵਾਯੂਗਤੀਵਿਗਿਆਨ” (aerodynamics), “ਪਨਗਤੀਵਿਗਿਆਨ” (hydrodynamics) ਅਤੇ ਤਾਪਗਤੀਵਿਗਿਆਨ (thermodynamics) ਵਰਗੇ ਤਕਨੀਕੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਐਸਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਸਿਰਫ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵਿਗਿਆਨਕ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਨਿਪੁੰਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਗ ਵੀ ਬਣਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਅਜੇ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਯੂਰਪ ਦੀਆਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਲਤੀਨੀ ਜਾਂ ਯੂਨਾਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੋਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸਬੰਧਤ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ

ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ‘ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਭਾਸ਼ਾ’ ਮੰਨਣ ਦੀਆਂ ਕਈ ਆਪਣੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤਾ ਪਾਏਦਾਰ ‘ਵਿਗਿਆਨਕ ਸਾਹਿਤ’ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਜੇ ਮਿਲਦਾ ਵੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ‘ਵਿਗਿਆਨਕ ਸਾਹਿਤ’ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਪਰ

ਇਹ ਕੋਈ ਵੱਡੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਜਾਂ ਅਪੰਗਤ ਅੜਚਨ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਪੁਰਾਤਨ ਲਤੀਨੀ ਅਤੇ ਯੂਨਾਨੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵੀ 'ਵਿਗਿਆਨਕ' ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨਹੀਂ ਸਨ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੁਤਬਾ ਵੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਾਲਾ ਹੀ ਸੀ।

ਭੌਤਿਕਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸ਼ਬਦ ਘੜਨਾ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਆਸਾਨ ਕੰਮ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ, ਯੂਰਪੀ ਪਰੰਪਰਾ ਵਾਂਗ, ਭਾਰਤ ਦੀ ਗਿਆਨਮਈ ਅਮੀਰ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿੱਚ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦੀ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀ (ਪ੍ਰਮਾਣ) ਅਤੇ ਤਰਕ ਦੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਉੱਪਰ ਕਾਫੀ ਸਾਹਿਤ ਉਪਲਬਧ ਹੈ। ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਰਸਾਇਣਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਔਸ਼ਧਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਤੱਤਾਂ ਅਤੇ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਆਦਿ ਦੇ ਨਾਮ ਚੁਣਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਨਵੀਆਂ ਕਾਢਾਂ ਤੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਲਤੀਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਬੜੀ ਵਿਵਸਥਿਤ ਵਿਧੀ ਅਨੁਸਾਰ ਰੱਖੇ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਗਣਿਤਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਪੁਰਾਤਨ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਕੰਮ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰ ਯੂਨਾਨੀ ਅਤੇ ਰੋਮਨ ਵਰਣਮਾਲਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਉੱਚ ਪ੍ਰਤੀਕਵਾਦ (ਸੰਕੇਤਵਾਦ) ਦੀ ਕਾਰਜ-ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਸਥਾਪਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਮੱਸਿਆ ਹੋਰ ਵੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਇਹ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਸੌ, ਦੋ ਸੌ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਇੰਸ ਇਤਨੀ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਬਹੁਤ ਪੱਛੜ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਸਾਇੰਸ ਦਾ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀਕਰਣ ਯੂਰਪ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ (ਲਤੀਨੀ ਅਤੇ ਯੂਨਾਨੀ) ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਸਥਾਪਤ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਰਸਾਇਣ ਪਦਾਰਥਾਂ ਅਤੇ ਰੋਗਾਂ ਦੇ ਨਾਮ, ਗਣਿਤਵਿਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਮਿਆਰੀਕਰਣ ਵਿੱਚ ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਤਰੱਕੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਵੀਕਾਰ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਧੀਆਂ ਹਰੇਕ ਵਿਗਿਆਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਲੋਂ ਇਕਸਾਰ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਯੂਰਪਕੇਂਦਰਤ ਲੀਹਾਂ ਤੇ ਹੀ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਪਲਬਧੀਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਸਰਦਾਇਕ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਰਹੇ ਹਾਂ ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ - ਜੇ ਕੰਮ ਹੁਣ ਤੱਕ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਜਾਂ ਜੇ ਮਿਆਰ ਬਣ ਚੁੱਕੇ ਹਨ - ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਹੀ ਪਵੇਗਾ। ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਕਿਉਂਕਿ ਨਾ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਸੰਪੂਰਨ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਨਵਾਂ ਸਰਵਵਿਆਪਕ ਅਤੇ ਸਰਵਪਰਵਾਣਿਤ ਵਿਗਿਆਨ ਜਾਂ ਗਣਿਤਸ਼ਾਸਤਰ ਸਥਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਰਸਾਇਣਿਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅਧਾਰਤ ਨਾਮ ਰੱਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਆਖਰ ਨੂੰ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਖੋਜਾਂ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਯੂਰਪ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੋਇਆ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ। ਇਸ ਘੋਰ ਹਕੀਕਤ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹੋਏ ਸਾਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਇਸ ਨਿਰਾਸ਼ਾਭਰਪੂਰ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਸਵਾਲ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਖਰ ਅਸੀਂ ਭਾਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਗਿਆਨੀਕਰਣ ਕਿਉਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ? ਅਸੀਂ ਕਿਉਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਮੁੱਚੀ ਸਿੱਖਿਆ ਭਾਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ? ਸਾਡੇ ਬਦਕਿਸਮਤ ਅਤੇ ਦੁੱਖਦਾਈ ਇਤਿਹਾਸ ਨੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਾਡੇ ਸਿਰ ਮੜ੍ਹੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸਿਰ ਮੱਥੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲੈਂਦੇ? ਇਸ ਮਾਨਸਕ ਉਲਝਣ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਸੰਖੇਪ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉੱਪਰ ਛੋਹਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਇੱਥੇ ਦੁਹਰਾਉਣਾ ਅਨਉਚਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਭਾਸ਼ਾਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਖੋਜਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਸਥਾਪਤ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਕੌਮ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਨਵਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਅਤੇ ਮੌਲਿਕ ਸੋਚ ਵਾਲੇ ਸਾਇੰਸਦਾਨ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕਦਾਨ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮਸਤ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਵਿਹਾਰਕ ਸਿਖਲਾਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਹੋਣੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਇੰਸ ਸੰਕਲਪਨਾਤਮਕ ਅਤੇ ਭਾਵਵਾਚੀ (ਅਰਥਗ੍ਰਹਿਣ) ਸੋਚ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਮੌਲਿਕ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਂਤਰਿਕ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਸਿਰਫ ਸੰਕਲਪਾਂ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਪਦਾਂ ਦਾ ਭਾਸ਼ਿਕ ਗਿਆਨ ਹੀ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਦਾਂ ਪਿੱਛੇ ਜੋ ਧਾਰਣਾਵਾਂ (ਸੰਕਲਪ) ਛੁਪੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਨ ਦੀਆਂ ਗਹਿਰਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡਾ ਸਮੁੱਚਾ ਗਿਆਨ ਕੇਵਲ ਸੰਕਲਪਨਾਤਮਕ ਗਿਆਨ ਹੀ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਗਿਆਨ ਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਸਾਕਾਰਾਤਮਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕੰਮ ਸਿਰਫ ਤੇ ਸਿਰਫ 'ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ' ਹੀ ਸਰ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਭਾਸ਼ਾ ਜੋ ਜਨਮ ਦੇ ਤਤਕਾਲੀ ਪਲਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੇ, ਉਸ ਨੂੰ "ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ" ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਚਪਨ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤੇ ਸੰਕਲਪ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਸਾਥ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਡੂੰਘੇ ਭਾਵਵਾਚਕ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦਾ ਅਨਿਵਾਰੀ ਆਧਾਰ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਚਪਨ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤੇ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦਾ, ਸਿੱਖਿਆ ਰਾਹੀਂ, ਵਿਕਾਸ ਤਾਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਨਵੀਂ ਭਾਸ਼ਾ ਥੋਪ ਕੇ ਪਰਿਵਰਤਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਵੱਡਾ ਹੋ ਕੇ ਬੱਚਾ ਸਿਰਫ ਅਤੇ ਸਿਰਫ ਆਪਣੀ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸੋਚਦਾ ਅਤੇ ਬੌਧਿਕ ਪ੍ਰਗਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਉੱਪਰ ਪਰਾਈ ਭਾਸ਼ਾ ਥੋਪਣ ਦੀਆਂ ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਵਿਅਰਥ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਬੌਧਿਕ ਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਪਰਾਈ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਨਿਰੰਤਰ ਅਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਦਬਾਅ ਥੱਲੇ ਇਹ ਬੌਧਿਕ ਯੋਗਤਾ "ਨਕਲ" ਕਰਨ ਦੀ ਰੁਚੀ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਦਮੀ ਬੌਧਿਕ ਪੱਖੋਂ ਨਪੁੰਸਕ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ 'ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ' ਉਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਉੱਚ ਦਰਜੇ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਦੇ ਅਸਮਰੱਥ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਬੌਧਿਕ ਤਰੱਕੀ ਰੁਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਅਚੰਭੇ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉੱਚ ਕੋਟੀ ਦੇ ਸਾਇੰਸਦਾਨ ਸਿਰਫ ਯੂਰਪ ਨੇ ਹੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਸਤ ਸਿੱਖਿਆ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ

ਹੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਕਈ ਸਦੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਯੂਰਪੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੇ 'ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ' ਲਈ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪਣੀ 'ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ' ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ ਸੀ।

ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸਵੀਕਰਣ, ਅਪਣਾਉਣਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਜਾਤੀਕਰਣ

ਇਹ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਵਿਕਾਸ ਕਰ ਚੁੱਕੀਆਂ ਵਿਗਿਆਨਕ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਤੋਂ ਤਕਨੀਕੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਲੈਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤਾਂ ਅਗਲਾ ਸਵਾਲ ਇਹ ਉੱਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਪਣਾਈ ਜਾਵੇ। ਹੁ-ਬ-ਹੁ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦਰਮਦ ਕਰਕੇ ਵਰਤਣ ਨਾਲ ਉਹ ਬੜੇ ਓਪਰੇ ਅਤੇ ਕਰੂਪ ਜਾਪਣਗੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਵੇਸ਼ੀਅਤ ਜਾਂ ਪਿਓਂਦ ਲਾਉਣੀ ਸ਼ਾਇਦ ਕੰਮ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ। ਪਰਾਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਜਾਂ ਪਦਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਆਕਰਣ ਅਤੇ ਵਾਕਵਿਓਂਤ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਢਾਲਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਲਏ ਗਏ ਰਿਣਸ਼ਬਦਾਂ ਜਾਂ ਰਿਣਪਦਾਂ ਦਾ ਢੁੱਕਦਾ ਲਿਪੀਆਂਤਰ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਅਗੇਤਰਾਂ ਜਾਂ ਪਛੇਤਰਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਅਪਣਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਨਵੇਂ ਅਰਥਪੂਰਣ ਸ਼ਬਦ ਬਣ ਸਕਣ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ 'ਪਦ-ਪ੍ਰਜਾਤੀਕਰਣ' ਬਹੁਤ ਫਾਇਦੇਮੰਦ ਸਾਬਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰ ਮਹੱਤਤਾ ਵੀ ਰੱਖਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਚੇਤਨਾ ਵੀ ਕਾਇਮ ਰੱਖ ਸਕੇਗਾ। ਇਸ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ, ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ, ਵਿੱਚ ਆਧੁਨਿਕ ਵਿਗਿਆਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਬਣਨ ਦੀ ਸਾਰਥਕ ਉਮੀਦ ਰੱਖ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਧੀ ਅਨੁਸਾਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਿਸ਼੍ਰਿਤ ਸ਼ਬਦ ਘੜੇ ਵੀ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ,

Inorganic	ਅਕਾਰਬਨਿਕ
Oxidised	ਆਕਸੀਕਰਤ
Acetone	ਏਸੀਟੋਨ
Voltage	ਵੋਲਟਤਾ
Aluminium	ਐਲੂਮਿਨੀਅਮ
Ammonia	ਅਮੋਨੀਆ
Electromagnetic	ਵਿਦਯੁਤਚੁੰਬਕੀ
Biodiversity	ਜੀਵਵਿਵਿਧਤਾ

ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ, ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਵਿੱਚ, ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਕੁਝ ਅਜੀਬ ਜਾਂ ਕੁਝ ਲੱਗੇ ਪਰ ਇਸ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਆਮ ਵਰਤੋਂ ਕਾਫੀ ਫਾਇਦੇਮੰਦ ਸਾਬਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਕੌਮ ਨੂੰ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਆਮ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾ ਕਿਸੇ ਸੋਚ ਲਈ 'ਸ਼ਬਦ' ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ 'ਅਰਥ' ਸਾਇੰਸ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। 'ਅਰਥ' ਸਰਵਵਿਆਪਕ, ਜਦ ਕਿ 'ਸ਼ਬਦ' ਸਥਾਨਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰ ਪਦਾਵਲੀ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀਕਰਣ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਂ ਸਮਾਉਣ ਲਈ ਇਸ ਦੇ ਨਿਯਮ ਜਾਂ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ ਨੁਕਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੂਚਤ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ,

1. ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਵੀਂ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਘੜਨ ਲਈ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤ ਰਚਣ ਲਈ ਸਿਰਫ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਮਾਹਿਰ ਹੋਣਾ ਹੀ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪੁਰਾਤਨ ਗਿਆਨਮਈ ਪਰੰਪਰਾ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨਾ ਵੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ,
2. ਰਸਾਇਣਵਿਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਤੱਤਾਂ ਅਤੇ ਸੰਯੋਜਕ ਵਸਤੂਆਂ ਦੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰ ਨਾਮ ਉਵੇਂ ਹੀ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ। ਜਿਵੇਂ, ਹਾਈਡਰੋਜਨ (H), ਕਾਰਬਨ (C), ਕਾਰਬਨ ਮੋਨੋਆਕਸਾਈਡ (CO), ਮਰਕਰੀ (Hg), ਯੂਰੇਨੀਅਮ (U) ਆਦਿ,
3. ਭਾਰ, ਮਾਪਣ ਅਤੇ ਭੌਤਿਕ ਰਾਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਉਵੇਂ ਹੀ ਰਹਿਣਗੇ। ਜਿਵੇਂ ਡਾਈਨ, ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ, ਵੋਲਟ, ਐਂਪੇਅਰ ਆਦਿ,
4. ਯੋਗ ਨਾਵਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਚੁਣੇ ਗਏ ਪਦ ਉਵੇਂ ਹੀ ਰਹਿਣਗੇ। ਜਿਵੇਂ, ਫਾਰਨਹਾਈਟ, ਨਿਊਟਨ, ਵੋਲਟਮੀਟਰ ਆਦਿ,
5. ਬਨਸਪਤੀਵਿਗਿਆਨ (Botany), ਪ੍ਰਾਣੀਵਿਗਿਆਨ (Zoology) ਅਤੇ ਭੂਵਿਗਿਆਨ (Geology) ਆਦਿ ਵਿਦਿਆ-ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ "ਦੋ-ਪਦੀ ਨਾਮੀਕਰਣ ਵਿਵਸਥਾ" (Binomial Nomenclature) ਉਵੇਂ ਹੀ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਈ ਜਾਵੇਗੀ,
6. ਸਥਿਰ-ਅੰਕਾਂ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਿਕ ਰੀਤ ਉਵੇਂ ਹੀ ਮੰਨ ਲਈ ਜਾਵੇਗੀ। ਜਿਵੇਂ, n, g, G, ਆਦਿ,
7. ਰੇਡੀਓ, ਰੇਡਾਰ ਅਤੇ ਰਾਕਟ ਵਰਗੇ ਆਮ ਪ੍ਰਚਲਤ ਸ਼ਬਦ "ਸਵੀਕਾਰ" ਜਾਂ ਵਿਸ਼ੇ "ਅਨੁਕੂਲ" ਵਰਤ ਲਏ ਜਾਣਗੇ। ਇੱਥੇ ਇਹ ਯਾਦ ਰਹੇ ਕਿ ਇਹ ਪਰਾਏ ਸ਼ਬਦ ਇਸ ਲਈ ਆਮ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋਏ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ 'ਬਰਾਬਰ' ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਮੌਕੇ ਸਿਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਕੋਈ ਐਸਾ ਅਦਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਸਮਕਾਲੀ ਆਧੁਨਿਕ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸਾਹਿਤ ਪੈਦਾ ਕਰੇ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਵੇ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਰਹੀਆਂ

ਹਨ। ਨਵੀਂ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਨੂੰ ਲੋੜਾਂ ਲਈ “ਅਨੁਕੂਲ” ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ “ਨਕਲ” ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੀ ਇਹ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਇੱਥੋਂ ਦੀਆਂ ਤਮਾਮ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਲਈ ਸਵੈ-ਘਾਤਕ ਸਾਬਤ ਹੋਈ ਹੈ।

8. ਅੰਕ-ਚਿੰਨ੍ਹ, ਵਿਗਿਆਨਕ ਪ੍ਰਤੀਕ-ਚਿੰਨ੍ਹ, ਗਣਿਤਿਕ ਚਿੰਨ੍ਹ ਅਤੇ ਗਣਿਤਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਸੂਤਰ ਅਤੇ ਸਮੀਕਰਣ ਜੋ ਗਣਿਤਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਿਗਿਆਨ-ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹੀ ਅਪਣਾਅ ਲਏ ਜਾਣਗੇ। ਜਿਵੇਂ, sin, cos, tan log, (dy/dx) ਆਦਿ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਤਬਦੀਲੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਆਖਿਆਨ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਪਦਾਵਲੀ ਘੜੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਵੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵਿਗਿਆਨਕ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਇੱਕਸਾਰ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ, ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਵਿਦਿਅਕ ਮਾਹਰਾਂ ਲਈ ਨਵਾਂ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸਾਹਿਤ ਰਚਣ ਲਈ ਨਵੀਆਂ ਚਣੌਤੀਆਂ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਅਵਸਰ ਪੈਦਾ ਕਰੇਗੀ। ਇਹ ਕੰਮ ਨਾ ਤਾਂ ਇੰਨਾ ਸੌਖਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਰਲ ਹੈ, ਪਰ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਹੀ ਪਵੇਗਾ। ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਇੱਕ ਲਗਨ ਦੇ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਿਦਿਅਕ ਅਦਾਰੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜੁੱਟ ਹੋ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨ।

‘ਤਕਨੀਕੀ’ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਘੜਨ ਨਾਲ ਹੀ ਕੰਮ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਇਹ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਵਿਗਿਆਨੀਕਰਣ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪੌੜਾ ਹੈ। ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਬੇਅਰਥ ਹੈ ਜੇਕਰ ਇਸ ਦੀ ਸਾਰਥਕ ਅਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇਆਮ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਜਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ “ਵਿਗਿਆਨਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰ” ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ; ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ‘ਤਕਨੀਕ’ ਨੂੰ ਵਿਹਾਰਕ ਤੌਰ ‘ਤੇ “ਅਪਣਾਇਆ” ਜਾਵੇ ਨਾ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਅੰਨ੍ਹੇ-ਵਾਹ ਆਯਾਤ ਕਰਕੇ ਆਮ ਜੰਤਾ ਦੇ ਸਿਰ ਮਝਿਆ ਜਾਵੇ ਜੋ ਵਰਤਮਾਨ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੂਚਨਾ ‘ਤਕਨੀਕ’ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਹੀ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਸੈੱਲ ਫੋਨ ਅਤੇ ਕੰਪਿਊਟਰ ਤਕਨੀਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਤਕਨੀਕ ਨੂੰ ਆਯਾਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਉਦਯੋਗਪਤੀ ਅਤੇ ਕੰਪਨੀਆਂ, ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਕੇ, ਬੇਸ਼ਰਮੀ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਮਾਨਸਿਕ ਨਪੁੰਨਸੁਕਤਾ ਦੀ ਸ਼ਰੇਆਮ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਾਂ ਹਿਤ ਨਵੀਂ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਬੌਧਿਕ ਕੰਗਾਲੀ ਦਿਖਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਜੋਕੇ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਨਵੀਂ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਕੌਮ ਜਾਂ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਮਾਲਕੀਅਤ ਨਹੀਂ ਰਹੀ। ਹਰ ਦੇਸ਼ ਚੀਨ, ਜਪਾਨ, ਕੋਰੀਆਈ ਜਾਂ ਅਮਰੀਕੀ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੁਤਾਬਕ ਢਾਲ ਕੇ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ; ਫਰਾਂਸ ਵਿੱਚ ਸਾਰਾ ਤਕਨੀਕੀ ਸਾਹਿਤ ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਵਿੱਚ, ਜਰਮਨੀ ਦਾ ਜਰਮਨ ਵਿੱਚ, ਚੀਨ ਦਾ ਚੀਨੀ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਵਰਤ ਕੇ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਨਪੁੰਨਸੁਕ ਤਕਨੀਕੀ ਕੰਪਨੀਆਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਨਕਲ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਜੰਤਾ ਉੱਪਰ ਥੋਪ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਤਕਨੀਕੀ ਸਾਹਿਤ ਜਾਂ ਵਰਤੋਂਵਿਧੀ ਦੇ ਕਿਤਾਬਚੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਕਰਾਏ ਜਾਂਦੇ। ਇੰਨੇ ਬਿੰਨ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਨਕਲ ਕਰਕੇ, ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਆਗੂਆਂ ਦੀ ਮਿਲੀ ਭੁਗਤ ਨਾਲ, ਲੋਕਾਂ ਉੱਪਰ ਠੋਸਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਨਤੀਜੇ ਅਤੇ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ

ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਇਸ ਸੰਖੇਪ ਜਿਹੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਤੋਂ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਕੌਮ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਆਮ ਬੋਲ-ਚਾਲ ਦੀ ‘ਭਾਈਚਾਰਕ ਭਾਸ਼ਾ’ ਅਤੇ ‘ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ’ ਅਲਗ ਅਲਗ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ। ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਵਿਗਿਆਨੀਕਰਣ ਅਤੇ ਮਿਆਰੀਕਰਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਐਸਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਏਕਤਾ ਵਧੇਗੀ ਅਤੇ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸਨਮਾਨ ਦਾ ਮਹੌਲ ਵੀ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਵਿਗਿਆਨੀਕਰਣ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੀ ਅਮੀਰ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਪਰੰਪਰਾ ਦਾ ਅਮਲੀ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ, ਦੁਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਅਧੁਨਿਕ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਤੋਂ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰ ਪੱਧਰ ‘ਤੇ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਸ਼ਬਦ ਵੀ “ਅਪਣਾਉਣੇ” ਪੈਣਗੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੀ ‘ਕਾਰਜਕਰਨੀ’ ਅਤੇ ‘ਸੋਚ’ ਭਾਸ਼ਾ ਪੰਜਾਬੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਹ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰ ਪੱਧਰ ‘ਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸਾਇੰਸਦਾਨਾਂ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਵਿਮਰਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਇੱਕੋ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾ ਸਕਣਗੇ। ਇਸ ਮਨੋਰਥ ਨੂੰ ਸਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁੱਝ ਇੱਕ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸਾਰਾਂਸ਼ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ,

1. ਦੋ ਸਿੱਖਿਆ ਅਦਾਰੇ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤੇ ਜਾਣ (ਜਿਵੇਂ “ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ” ਅਤੇ “ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ”) ਜਿੱਥੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ‘ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ’ ਬਣਾਉਣ ਲਈ - ਜੰਗੀ ਪੱਧਰ ‘ਤੇ ਨਤੀਜੇ ਨਿਰਧਾਰਤ ਅਤੇ ਸਮਾਬੱਧ ਕਰਕੇ - ਲੋੜੀਂਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਯੋਗ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਕੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਵਿਦਿਅਕ ਅਦਾਰਿਆਂ ਲਈ ਮਿਸਾਲ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ,

2. ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕੀ ਸਾਹਿਤ ਰਚਣ ਲਈ ਤਮਾਮ ਸਿੱਖਿਆ ਅਦਾਰਿਆਂ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਲੋੜ ਪੈਣ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਕਾਦਮਿਕ ਤਰੱਕੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਉੱਚ ਦਰਜੇ ਦੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾਵੇ,
3. ਭਾਰਤੀ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਉੱਚ ਦਰਜੇ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਕਰਾਇਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਅਦਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ,
4. ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਨਵੇਂ ਸ੍ਰੋਤ ਅਤੇ ਸਿਖਲਾਈ ਕੇਂਦਰ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ,
5. ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਲਾਜ਼ਮੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ,
6. ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕ ਦਾ ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਮਰਪਿਤ ਅਦਾਰਾ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ,
7. ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕ ਦੇ, ਵਿਭਿੰਨ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਉੱਪਰ, ਰਸਾਲੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ,
8. ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਅਕਾਦਮਿਕ ਉੱਤਮਤਾ ਲਈ ਅਕਾਦਮਿਕ ਪੁਰਸਕਾਰ ਸਕੀਮ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇੰਜਨੀਅਰਿੰਗ, ਆਰਥਕ ਅਤੇ ਵਪਾਰਕ ਉਦਯੋਗਾਂ ਨੂੰ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਆ - ਜਾਂ ਲੋੜ ਪੈਣ 'ਤੇ - ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਪਛਾਣਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ,
9. ਤਕਨੀਕੀ ਕੰਪਨੀਆਂ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਹੋਣ ਜਾਂ ਭਾਰਤੀ, ਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਜੇ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਜਾਂ ਉਦਯੋਗਿਕ ਉਤਪਾਦ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਵੇਚਣਾਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸਮੁੱਚਾ ਸਬੰਧਤ ਸਾਹਿਤ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ,
10. ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਧਰਮ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਅਤੇ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਅਤੇ ਨਿਰਣਾਇਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਨਿਪਟਿਆ ਜਾਵੇ,
11. ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮ ਦਾ ਭਾਰਤ ਦੇ 'ਸਮਾਜਿਕੋ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ' ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਕਨੂੰਨੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਨਿਰਣਾਇਕ ਸੁਧਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ੋਸ਼ਣ 'ਤੇ ਰੋਕ ਲਾਈ ਜਾਵੇ।

ਜੇਬੀਫੋਨ: +44 7720843749

b.kandola@ntlworld.com